

fen in ihren geschichtlichen Entwicklungen, str. 880. VI. Aufl. Leipzig, 1893).

Iz onih triju primjera, Držičeva, bugarstice i počašnice vidimo, da su se lukovi gradili i kod nas od rogova, i ako ne znamo, od kojih su sve životinja na Balkanu uzimali rogove za luk. Marulić u Juditi (Stari pisci

hrvatski 1, 11. u Zagrebu, 1869) spominje bivolje lukove u rukama Nabukodonosorovih pješaka, a Kavanjin (Bogatstvo i uboštvo 481 b. Zagreb, 1861) spominje u ruci jednog anđela luk načinjen od slonova zuba (»elefantji luk«).

Ante Šimčik

PUBLIKACIJE

Milan Prelog, Pout' Slovanů do Moskvy roku 1867. Prevela Milada Paulova (Prace Slovanské Ústavu v Praze, svazek V. V Praze, 1931. XVI. 183.

Pisac ove monografije bio je kod nas u neku ruku specijalista istorije slovenskog preporeda, slovenske uzajamnosti i međusobnih odnosa slovenskih naroda. Polje ovoga rada je opširno, a neistražene ili slabo obradene građe ima na pretek. Jedna od najinteresantnijih epizoda iz istorije slovenske uzajamnosti jeste upravo Moskovska etnografska izložba godine 1867 i putovanje na nju većeg broja slovenskih naučenjaka i javnih radnika. Tome je slovenskom »hadžiluku« ili »hodočašću« pokojni Prelog poklonio veliku pažnju i posljednju svoju publikaciju. On je pomno proučio doba i literaturu, pregledao onodobnu štampu i posebne publikacije te je izradio za sada najopsežniju studiju o tome zanimljivom događaju. Međutim je on fragmentarno objavio rezultate svojih istraživanja u domaćim našim časopisima (u »Volji«, »Letopisu Matice Srpske«, »Ruskom Arhivu« i kod nas u »Narodnoj Starini« X, 280), a cela radnja je izašla u kolekciji »Radova« Slovenskog instituta u Pragu, u lepom češkom prevodu, universitetske docentkinje gđjice Dr. Milade Paulove. Knjizi je priložena zanimljiva onodobna plaketa sa slikama svin učesnika slovenskog hodočašća; ali je šteta što nisu imena na slici dešifrirana. Na kraju knjige nalazimo zanimljive, ranije poznate spise iz Kr. Zemaljskog arhiva u Zagrebu, koji se tiču dopusta u Rusiju dvojice hrvatskih naučenjaka, profesora Petra Matkovića i ravnatelja Adolfa Vebera od kojih je prvi posle izmene misli između Hrvatske dvorske kancelarije u Beču i carskih Ministarstava unutrašnjih i vanjskih posala dobio dopust, te je uzeo učešća u putu u Rusiju (o čemu je onda referisao u »Radu Jugoslavenske Akademije« knjiga I.), a drugom bio je uskraćen dopust, pod izgovorom da bi to škodilo interesima poverenog mu zavoda (u stvari nije se htelo da u Rusiju putuje jedan vidjeni opozicionelni političar).

Prelogova knjiga sadrži, u glavnom, pripremu izložbe, izmenu misli između slovenskih putnika, naročito Čeha i to osobito

obzirom na rusko-poljske odnose, onda opis samog puta, događaje u Petrogradu i Moskvi, povratak i posledice »hodočašća«, poimence za pojedine učesnike. Autor je iskoristio veliku građu i uložio mnogo truda da bi je prikazao sintetički i ubedljivo. U tome je njegova nesumnjiva zasluga. No ovdje treba spomenuti i to da je ruska građa delom ostala nepristupačna pokojnom autoru (ona, što se nalazi u Rusiji), delom nije iskorišćena (ona, koja bi se mogla naći u Prahu, pa i u Beogradu). Posle ovih općenitih napomena o knjizi pokojnog istoričara treba istaknuti momente koji se tiču Južnih Slovena i prema tome spadaju u okvir »Narodne Starine«. O učešću Južnih Slovena autor govori na više mesta, prema tome kako se razvija njegovo izlaganje. Na početku, kada se izlaže pripremanje »hodočašća« na etnografsku izložbu u Moskvi autor je u kratko spomenuo i raspoloženje stanovitih hrvatskih i srpskih krugova i ličnosti prema rusko-poljskom pitanju. Tu je ukratko navedeno da su Poljaci uživali veće simpatije kod Južnih Slovena i da su se poimence vladika Strossmayer, Dr. Mihajlo Polit i Svetozar Marković zalagali za Poljake. O Strossmayeru je izneto da je služio sv. misu za poljske emigrante u Parizu, kada se i sâm našao tamo donekle u položaju nevoljnog emigranta. Ali o svemu ovom, valjda zbog nedostatka građe, nije ništa podrobnije rečeno. Onda se govori o putnicima u Moskvu sa slovensko-ga Juga. Iz Trojednice su išli od Hrvata profesor Matković, nekoliko novinara, industrijalac Feliks Laj (iz Osijeka), pravnik Mirko Bedeković, a od Srba poslanik Vukašinović, prota Uroš Milutinović, prota Nikola Begović, sveštenik Rafajlo Kukić i napokon najpoznatiji od svih putnika dr. Jovan Subotić, septemvir, i dr. Mihajlo Polit, relativno mladi sudski pristav u Zagrebu (koji je morao da da ostavku na državnu službu, jer mu nisu odobrili dopust). Nijedan značajniji Hrvat, kao što vidimo, nije uzeo učešća u »hodočašću«. Autor beleži još »neke beznačajne ličnosti«, koje su išle iz Hrvatske (str. 45), a isto tako neke »druge« osobe, koje su išle specijalno iz Srijema pored navedenih (str. 46 i sl.) Za žaljenje je

što nisu te osobe poimenično navedene, jer je to svakako zanimljiv fakt da se našlo i »beznačajnih« ljudi u Trojedinici, koji su podneli trud i trošak i eventualni rizik progona da idu u bratsku Rusiju. Isto tako je i iz Vojvodine, pored poznatog pisca Laze Kostića i predsednika »Preodnice« Krstića, išlo »nekoliko beznačajnih« ljudi (str. 48). Od Slovenaca bili su: svećenik Matija Majar, poznati narodni borac, onda književnik Vilhar i pedagog Hudec. Iz Dalmacije su putovali svećenik Kovačević, Medo Pucić i grof Dede-Janković. Najzad putovao je, ali odvojeno od sviiju i Ljudevit Gaj sa sinom Svetislavom, ali nije jasno, koliko je on učestvovao u svima onim manifestacijama, za koje je dao povod moskovski put Slovena.

Izvan Habsburške Monarhije bili su ove jugoslovenske »hadžije«: Srbijanci M. A. Petronijević, kao službeni delegat, onda poznati etnografski pisac Milan Đ. Miličević, slikar Stevo Todorović i kasnije čuveni političar i književnik Dr. Vladan Gjordžević, tada student medicine; od Crnogoraca Vukotić i Plamenac, koji su došli mnogo kasnije i najzad od Bugara Božorov iz Plovdina (na plaketu sa slikama učesnika »hodočašća« spomenuti su »Bugari« u množini, ali se u knjizi govori samo o Božorovu). Pređ dolazak posetio je Miličević Garašanina i molio ga je za upute; srpski ministar inostranih dela prvo se ustezao da da upute, a onda (prema kazivanju Miličevića) spomenuo je između ostalog, kako vlada kneza Mihaila pomaže Bugare i kako »Hrvatskoj preti opasnost. Rusi znaju od koga« (onda se radilo o provadanju dualizma str. 48).

Na celom putu od svih Južnih Slovena isticali su se bili više zapaženi Polit, Subotić i donekle Miličević i jednom prilikom i mladi Vladan Gjordžević. Duhovništvo (rusko) i izvesni konzervativni i ultra pravoslavni krugovi naročito su se zanimali za pravoslavne svećenike, osobito za protu Begovića i arhimandrita Kovačevića (njegova slika je otisnuta jedina od sviiju Južnih Slovena u većem formatu na plaketu zajedno sa Palackim i drugim najuglednijim putnicima).

Polit se proslavio svojim odlučnim i vatrenim besedama, Naročito je zapažena njegova beseda povodom rusko-poljskih odnosa, izrečena u Vilni no koja se nije svidala ruskim konzervativcima i šovinistima, jer je Polit stajao na pravom slovenskom gledištu i zagovarao izmirenje Poljaka i Rusa, ali ne u smislu kapitulacije Poljaka, kao što su tu stvar shvatali ruski šovinisti, poimence Pogodin. Vladan Gjordžević opet je branio posebnost i individualnost pojedinih slovenskih naroda protiv težnje za stanovitom rusifikacijom, kao i protiv toga da se ruski

književni jezik nametne svima Slovenima kao zajednički sveslovenski jezik. I Miličević nije bio zagrejan za ovu ideju, kao u ostalom ni većina putnika. Miličević je zapazio nedostatke spolja sjajnog i veličanstvenog ruskog džina, dok je Subotić bio samo u zanosu... Uopće je pitanje individualnosti pojedinih slovenskih jezika i naroda bilo veoma tugaljivo, a igralo veću ulogu prilikom većanja i manifestacija. Isto tako i pitanje versko. Stanoviti krugovi u Rusiji nisu krili svoje veće simpatije prema Srbima, kao prema pravoslavcima; neki su žalili, što ima između putnika premalo pravoslavnik; prema Hrvatima možda se osećalo najmanje interesa i raspoloženja... Lamanski, profesor Petrogradskog univerziteta i poznati slavista, naročito se isticao svojim tendencijama panrusizma i pravoslavne propagande.*

U zvaničnim i nezvaničnim manifestacijama povodom »slovenskog hodočašća« bilo je više puta dodirnuto pitanje »oslobođenja« Slovena, pitanje osvete Kosova i Bele Gore pitanje Carigrada. Ali praktičkih znatnijih posledica ceo put i sve, što je s njime u vezi, nije imao. Autor govori specijalno o utiscima slovenskih putnika, ponetim iz Rusije. Tu spominja Subotića, Polita, Miličevića, a i hrvatskog novinara Miškatića, koji je objavio nekoliko dopisa sa puta, u »Pozoru«. Mislim da se i tu dalo mnogo više pripočiti.

Za pojedine putnike, naročito i gotovo isključivo za Južne Slovene »hodočašće« je donelo ozbiljne neprilike. Vladan Gjordžević je izgubio stipendiju. Subotić bio je otpušten iz službe bez penzije, mada je bio sudac najvišeg suda, i duže vremena nijesu mu dozvolili da otvori advokatsku kancelariju. Isto tako i Polit nije mogao da postane advokat u Zagrebu, nego je morao da se seli u Novi Sad, da uči magjarski jezik i da polaže ispite. Matija Majar je bio gonjen od strane svojih rimokatoličkih crkvenih starešina i oštro globljen. Jedini pak putnik od sviiju, koji je odgovarao krivično

* Ovom prilikom hteo bih zabeležiti jedan razgovor, koji sam imao kratko vreme pred njegovu smrt sa pokojnim predsednikom Jugoslavenske akademije Vladimirom Mažuranićem, koji je osobno dobro poznavao Lamanskog, pa ga je primio kod sebe (verovatno oko god. 1884?) Lamanski u razgovorima sa Vladimirom Mažuranićem, prema kazivanju poslednjeg, zauzimao jednu više nego rezervisanu poziciju prema katoličkim Slovenima, napose prema Hrvatima. Šteta je što nisam tada stigao da se podrobno obavestim kod Mažuranića i što nisam stenografisao njegovo pripovedanje, koje bi svakako bilo mali, ali dragoceni prilog istoriji »slovenske uzajamnosti«.

i bio osuđen na nekoliko meseci zatvora od strane suda, bio je katolički svećenik Danilo u Zadru. Takav je bio epilog »slovenskog hodočašća« u »slavensku Meku«, »svetu matušku Moskvu«. Tome je trebalo dodati da su se u Hrvatskoj službeni krugovi ozbiljno bojali ruskih »agenata« i njihova tajnog rovarjenja, da je policija bana Levina Raucha bila alarmirana i da su općinski beležnici dobili stroge upute da paze na kretanje »ruskih agenata« pa i po najzabavnijim selima Trojednice. Ban Rauch uspeo je da izdejstvuje kod kardinala-nadbiskupa Haulika jednu nadpastirsku okružnicu protiv panslavizma i ruske akcije, koja »preti i našoj svetoj veri i crkvi«. Nažalost iako ova akcija nije pretila katoličanstvu, ipak je nadbiskup imao pravo u toliko, ukoliko su stanoviti ruski krugovi stvarno zauzimali neprijazno stanovište prema katoličanstvu i donekle samim katoličkim Slovenima zbog čisto verskih pitanja. Nije dakle bila neumna ni aluzija Haulikova na postupanje ruske vlade sa katoličkim podanicima Carevine. Ovo je pak vraćalo na polaznu tačku celog »hodočašća«, na tragične naime rusko-poljske odnose, u pogledu kojih su Južni Sloveni zauzimali jedno više manje kolebljivo stajalište, jer su s jedne strane cenili ulogu Rusije, zaštitnice podjarmljenog Slovenstva, Rusije, velike i moćne samostalne države, ali s druge strane nisu mogli ni zaboraviti na žalosnu sudbinu Poljske, raskomadane poput Južnog Slovenstva, a nisu hteli da izgubi svoju individualnost, ni pod jarmom Turaka, ni pod stalnim pritiskom mađjarske aristokracije, agresivnog nemačkog življa i neumorne dosledne i tačne u svome protuslovenskom delovanju hapsburške birokratije. Napokon Južni Sloveni nisu želili da budu progutani u ruskom moru (prema čuvenoj izreci Puškinovoj, koji je

u svojoj opširnoj i poznatoj političkoj pesmi iz 1831 postavljao pitanje »da li će se slovenski potoci stopiti u ruskom moru, ili će se ono isušiti? ...«). Svakako Sloveni, pa Južni napose, nisu težili nijednoj od mogućnosti, koje je nagoveštavao Puškin.

Knjiga pokojnog Preloga dakako da nije poslednja reč* u zanimljivom pitanju »slovenskog hodočašća« 1867, njegovih priprema i naročito posledica. Mi smo naveli pojedine momente, koje bi trebalo dublje proučiti i građu, koju bi trebalo uzeti mnogo više u obzir, a koja je malo ili nikako nije upotrebljena u knjizi prema okolnostima u kojima je radio pok. prof. Prelog, okolnostima, koje nisu bile baš povoljne za rad delom zbog onih, tako reći političkih uslova rada delom zbog ličnih neprilika piščevin, koje su donekle i prouzrokovala njegovu preranu smrt. Ali i ono, što imamo, predstavlja lep doprinos slovenskoj političkoj i kulturnoj istoriji, koji bi pokojni autor sigurno dopunio da je dulje poživio.

Dr Aleksije Jelačić

*

Др. Миленко С Филиповић: Модрича
Sadržaj: Položaj i tip, Privredna karakteristika. Prošlost. Stanovništvo. Pravoslavna crkva i škola u Modriči. Beleške o nošnji i običajima. Str. 75. Skoplje, 1932. Cena 20.— Din. Piščevo izdanje. U odeljku o prošlosti Modriče prikazana je i prošlost grada Dobora, a u odeljku o stanovništvu osobita je pažnja posvećena doseljavanju Cincara u Modriču i njihovu posrbljavanju. — Poručuje se kod pisca (Skoplje, Filozofski fakultet).

* Isp. i »Prager Presse« 16. V. 1924. (ne 1927.!) Op. ur. N. S.

B I L J E Š K E

* Krajem šk. god. 1931./1932. promoviran je u Beogradu na čast doktora filosofije g. Dragoslav Stranjaković, asistent istoriskog odeljenja Srpskog seminara Univerziteta u Beogradu. Doktorska je disertacija i teza koju je branio g. Stranjaković iz istorije srbijanskih »ustavobranitelja« 1838.—1842.

* Gradsko načelstvo u Varaždinu namjerava da postavi u jedan dio starog varaždinskog grada, u kojemu je smješten i gradski muzej, sada i arhiv. Navodno će uređenje toga arhiva stajati 100.000 Din.

* 21. V. 1932. održana je VI. glavna skupština Hrvatskog Starinar-

skog Društva u Dubrovniku pod predsjedanjem dr. N. Z. Bjelovučića i na njoj su pretresene različne unutarne stvari zaslužnog ovog društva. Nastojanjem društvenog kustosa prof. Zeca uređen je lapidarij u općinskom muzeju u tvrđavi S. Ivana. Društveni članovi radili su literarno a i kao predavači. Izabran je odbor kako slijedi: predsjednik dr. N. Z. Bjelovučić; podpredsjednik don Gjuro Krečak; tajnik dr. fra Bogoljub Velnić; blagajnik dr. Miho Kisić; čuvar prof. Pero Zec. Društvo djeluje ne samo u gradu nego i u okolici Dubrovnika.

* U 3851. br. beogradskog »Vremena« publikovao je g. Gjorgje Manno Zissi,